

Kamu Personelinin Gelir Vergisi lirai Gelir Vergisinin 13 Katı* Devlet Masrafları Millî Gelirden Hızlı Artıyor

Malî Müşavir Aydın Ahıska, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsünde «Son Vergilerin Sosyal Yönü» konulu bir konferans vermiştir.

Konferansın, yürürlükte olan vergi mevzuatını örneklerle eleştiren bölümünü aşağıda okuyucularımıza sunuyoruz .

«Son vergiler» ibaresiyle ne kastediliyor? Vergi konusu neden birdenbire böyle ön plâna geçti? Meselenin tarihçesine kısa bir göz atmakta fayda var.

Hatırlayacağınız gibi son üç yıldır, yani 1970 yılından bu yana bütçe denklğini sağlamak üze/e. Meclise yeni vergi kanunları sevk edilmesi mutad hale gelmiştir. Zira artan devlet masraflarının mevcut vergilerdeki konjoktüre! büyümeyle karşılanması mümkün olamamaktadır. Bunun, fikrimizce başlıca iki önemli nedeni vardır:

-
- ilginçliğı dolayısıyla 12 Mayıs tarihli Cumhuriyet Gazetes'nde yayınlanan bu yazıyı dergimizde basmayı faydalı gördük (Yayın Kurulu).

1. Devlet masrafları artış hızı millî gelirdeki artış hızından yüksektir. Yani devlet her yıl millî gelirden daha büyük bir kısra vergi olarak almaktadır. Kısaca global vergi yükü bilerek ve istenerek arttırılmaktadır.

2. Vergi sistemimizin kısmen demode oluşu ve daha önemlisi müessir uygulanmaması nedeniyle vergi gelirlerindeki artış ancak yeni vergi konuları bulmak veya nispetleri yükseltmek gibi zorlamalarla sağlanabilmektedir.

Yukarıdaki iki neden fikrimce aynı derecede varittir. Maliye Bakanlığının neşrettiği gelir bültenlerindeki rakamlara göre 1965 - 1970 devresinde, Genel Devlet Bütçesindeki vergi gelirleri toplam % 123 artış gösterdiği halde aynı dönemde G.S.M.H. sadece % 84 çoğalmıştır.

Kısacası bu devre zarfında global vergi yükünde önemli bir yükselme olmuştur. Bu yükseliş kendini bilhassa 1971'de sıçrama şeklinde göstermektedir. Bunun da sebebi kamu personelinin yıllardır frenlenen zam taleplerinin 1971 yılı başında topluca ve % 100'e ulaşan nispetler halinde karşılanmasıdır. Halbuki ekonominin diğer kesimleri, meselâ işçiler çok daha önceden gelişmedeki paylarını almaya başlamışlardı. Personel Kanunu uygulamasını tartışacak değil'm. Kamu personelinin bu artışa hak kazandığı muhakkaktı. Yapılabilecek yegâne tenkit bu kanunun kamu personeli arasında fonksiyonlara ve çalışma verimine göre yeterli ayırım yapmayıdır.

VERGİ SİSTEMİMİZ VE UYGULANIŞI

Vergi gelirlerindeki artışın kendiliğinden olamayışı ise sistemin ve bilhassa uygulamanın zaafından ileri gelmektedir.

Birkaç örnek verilebilir :

1. En son 1936'da yapılan genel tahrirle tesbit edilen kıymet ve iratlara misiller tatbik edilerek tarhedilen bina ve arazi vergileri bazı halde gülünç denebilecek sonuçlar vermekteydi. Meselâ rayiç değeri 4 milyon lira olan bir arsanın yıllık vergisi bunun yüzbinde biri olan 40 TL. civarında olabiliyordu.

2. Gider vergilerimiz, uygulamadaki güçlükler nedeniyle sadece ilk istihsal maddelerinin ve bazı mamullerin fabrika teslim fiyatları üzerinden alınıyordu. Dolayısıyla hem konu ve hem de matrah olarak (toptan ve perakende satış safhasının vergi dışında kalması nedeniyle) kısıtlanmış durumdaydı.

3. Bir kısım hizmet sektörleri, meselâ kara yollarında kamyon ve otobüslere yapılan ulaştırma hizmetleri her geçen gün artan bir önem kazandığı halde Gider Vergisi kapsamına alınmamıştı. Buna mukebil bu konuda bankalar hakkında daha rijit davranılıyor ve herhangi bir hizmet karakteri taşımayan banka muameleleri de (meselâ iştirak gelirleri) gider vergisi kapsamı içine alınıyordu. Burada banka muamelelerinin tarifindeki güçlük kadar, fiskal gayenin de rol oynadığı muhakkaktır. Halbuki ticarî bankaların sanayi teşebbüslerine iştiraki kalkınmamız yönünden hayatî derecede faydalı sonuçlar doğurabilecek bir yol olabilirdi

Kâğıt üzerinde

4. Gelir Vergisi alanında, bazı gelir unsurlarının kavranmasını güçleştiren (meselâ ziraî kazançlar, sermaye değer artış kazançları gibi) bünyevî eksikliklere ilâveten esas problem uygulamadaki yetersizlikten doğmaktaydı. Yeni kanun vaz'ının vergi alma arzusu kâğıt üzerinde kalıyor, devlet hazinesine efektif bir katkı haline dönüşmüyordu.

Bu son nokta, yani vergi yükünün bir kısım mükelleflerce keyfî şekilde ve kolayca ayarlanabilmesi fiskal mahzuru dışında önemli bir adaletsizliği de beraber taşımaktadır. Zira büyük şirketler ve bankalar gibi müesseseleşmiş kuruluşların ve vergisini stopaj suretiyle ödeyen hizmet erbabının bu imkânâ sahip olmayışları vergiyi ödeyenden almak gibi garip ve ilkel bir sonuç doğurmaktadır. Bu da bütün vatandaşların iktidarları ölçüsünde devlet masraflarına iştiraki prensibine aykırı düşmektedir.

Biraz önce global vergi yükünün yıldan yıla yükseldiğini belirtmiştik. Vergi uygulamaları hakkında söylediklerimiz, ilk bakışta busonuçla tezat halinde görülebilir. Ancak global yükün artışı bunun bütün mükellef grupları için aynı ölçüde varit olduğunu göstermez. Aslında toplam vergi yükünün artışı yukarıda mevcudiyetine işaret ettiğimiz ve biraz sonra rakamlarla teyide çalışacağımız adaletsizliği çok daha bariz hale getirmektedir.

Gelir Vergisi alanındaki vergi kayıplarının mevcudiyeti öteden beri bilinen bir husustur. Fakat her nedense problem uzun vadeli ve rasyonel şekilde ele alınamamaktadır. Kaçırılan vergilerin miktarı hakkındaki tahminler de çeşitlidir. Kimisi bunun milyarlarca lirayı bulduğu kimisi de abartıldığı kadar olmadığını görüşündedir.

Fikrimizce bu problem ciddi bir araştırma konusu yapılırsa vergi ziyarı gerçeğe yakın şekilde hesaplanabilir. Çok basit bir tahlil şu sonuçları ortaya koymaktadır.

Ülkemizde beyannameli mükellef başına ödenen vasatî vergi çok düşüktür. Meselâ 1969'da 4875 TL.'dir. Bunun tekabül ettiği vasatî gelir 17.83 TL. yani ayda 1500 TL/dan ibarettir.

1. Yıllık beyannameye tâbi olmak için ticarî veya işyeri açarak meslekî bir faaliyette bulunmak veya diğer gelir unsurları yönünden istisna barajlarını aşmak gerektiği,
2. Yukarıdaki gelirin yaklaşık 4-5 kişilik bir aileye ait olduğu, yani fert başına geliri ifade etmediği düşünülürse beyannameli mükelleflerce ödenen vasatî verginin Türkiye şartlarına göre dahi çok düşük bulunduğu anlaşılır.

% 70 mükellef verginin % 7'sini ödüyor

Beyannameli mükelleflerin beyan ettikleri gelirlere ve ödedikleri vergilere göre gruplandırılması halinde sonuçlar daha manâlı bir şekil almaktadır:

1969 yılında :

130 bin mükellef yıllık 2 bin TL. gelir beyan etmişler ve 302 TL. vergi, 112 bin mükellef yıllık 4 bin TL. gelir beyan etmişler ve 426 TL. vergi, 116 bin mükellef yıllık 7 bin TL. gelir beyan etmişler ve 927 TL. vergi ödemişlerdir.

Yukarıda gösterdiğimiz üç gruba dahil mükellef sayısı 356 bindir. Bu rakam aynı yılda beyannameye tâbi toplam mükellef sayısının % 70'ini ifade ediyor. Buna mukabil ödedikleri vergi 200 milyon liranın altındadır ve beyan suretiyle alınan toplam gelir vergisinin yaklaşık % 7'sine tekabül etmektedir. Yani beyannameli mükelleflerin % 70'i, yine beyan suretiyle alınan verginin % 7'sini ödüyor. Eğer bu mukayese aynı yıla ait Gelir Vergisi toplamına göre yapılırsa nisbet % 3,5'a düşmektedir.

Hani insanın şaka yollu şu teklifte bulunacağı geliyor: Sözü edilen 356 bin mükellefin vergi kapsamı dışına çıkarılması, vergi dairelerinin işlerini % 70 azaltacağına göre Maliye için sonuçta daha kârlı olabilir. Üstelik işlerin azalması diğer mükelleflere daha çok zaman ayrılabilmesini sağlayacak ve bunlardan daha iyi Vergi alınmasına imkân verecektir.

Muhtasar Beyannameliler

Gelir Vergisinin beyanname türlerine gör bölünüşü ortaya şu gerçeği çıkarmaktadır. Verginin yaklaşık % 56'si muhtasar beyannameler üzerinden alınmaktadır. Ve keza 1969'da kamu personeli ücretleri üzerinden alınan vergi ziraat gelir vergisinin 13 katına ulaşmaktadır. Personel Kanunu uygulamasından sonra, fikrimce bu nisbetsizlik daha da bariz bir hal almış bulunacaktır.

1972 yılı bütçe çalışmaları dolayısıyla neşredilen Millî Bütçe Tahmin raporuna göre, 1971 yılında ücretler üzerinden stopaj suretiyle alınan gelir vergisi % 80 artarken diğer kazanç ve iratlardan alınan vergi artışı ,% 17 civarında olmuştur.

Bu da ewelce belirttiğimiz kamu personeli ücret artışlarıyla yakından ilgilidir. Önemli olan ücret vergilerinin artışı değil (çünkü bu sadece bir cepten bir cebe transferdir) diğer gelir unsurlarına ait verginin yeterli şekilde artmayışıdır. Yukarıdaki % 17 nisbetini fiat yükselişleriyle birlikte (düşünmek gerekir.

Belgesel dağılışı

Dikkati çeken diğer bir husus da, Gelir Vergisinin belgesel dağılışındaki nisbetsizliktir. Şöyle ki 1969'da İstanbul Ankara ve İzmir illeri beyana dayanan vergilerin % 72" sini geri kalan 64 il ise % 28'ini ödemişlerdir. Bu sadece bölgesel gelişme farklarına bağlanamaz. Meselâ Adana ilinin ödediği beyana dayanan vergi toplam verginin % 2,3 üne tekabül etmektedir. Halbuki bu nisbet meselâ Bursa ilinde % 3,2'dir. Adana iline ait verginin Bursadan dahi düşük olması gerçekten ilginçtir.

Şayet ewelce zikredilen üç ile, Bursa, Adana ve Eskişehir illeri de katılırsa toplam gelir vergisinin % 80'ine ulaşılmaktadır.

Yukarıdaki rakamlar vergi uygulamasının, büyük merkezlerden uzaklaştıkça, ve özellikle bazı bölgelerde oldukça zayıf olduğunu doğrulamaktadır.

Ortalama vergi düşüyor

Hızla geliştiğine şüphe olmayan bazı illere ait vasatı verginin yıldan yıla geriye gitmesi üzerinde durulması gereken diğer bir noktayı teşkil eder.

Meselâ İzmir ilinde;

1963'de 26 bin mükellef 104 milyon vergi ödemişken 1966'da 31 bin mükellef 118 milyon ödemişler ve mükellef başına vasatı vergi 4020 TL.'dan 3804 liraya inmiştir. Üstelik bu olay mükellefiyete yeni girenlerin vasatiye düşürmesiyle de açıklanamaz. Zira rakamlar mükellef sayısında, sonucu bu ölçüde etkiliyecek derecede artış olmadığını göstermektedir. Mevcut mükelleflerde hiç mi gelir artışı olmamıştır? Sadece fiat yükselişlerinin sunı şişkinliği nazara alınsa durumun gerçekte daha kritik bir gerilemeyi ifade ettiği anlaşılır.

Hasılı Gelir Vergisi alanında mevcudiyetini ifadeye çalıştığımız vergi kayıpları, her bütçe yılında yeni vergi konuları araştırılmasına veya nisbet artışlarına yo! açmıştır.